

АНОТАЦІЯ

Бондар Н.А. Юридична освіта в Україні в умовах глобалізації: історико-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2021.

Дисертація є першим в українській історико-правовій науці комплексним дослідженням генези юридичної освіти в Україні в контексті впливу глобалізаційних процесів та внутрішньодержавних чинників, розвитку нової парадигми національної юридичної освіти в умовах інтеграції до європейського освітнього простору. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена теоретичною та практичною значущістю питання, необхідністю наукового осмислення національного вектора юридичної освіти як складової правової системи, що розвивається, з урахуванням глобальних викликів, світових досягнень та цінностей сталого розвитку. Сучасний етап формування національної моделі юридичної освіти переживає складний перехідний період, що проявляється в пошуках нової парадигми, яка б могла повністю задовольнити суспільні потреби ХХІ століття та національної правової системи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем становлення та розвитку національної юридичної освіти в глобалізаційному суспільстві доктринально обґрунтовано концепцію розвитку моделі юридичної освіти з урахуванням сучасного методологічного інструментарію й обґрунтовані пропозиції з удосконалення правового регулювання відносин у сфері правової освіти.

Визначено, що генеза юридичної освіти в Україні перебувала у колі наукових інтересів дореволюційних, радянських та сучасних вчених, тому з метою отримання нових знань в історіографії досліджуваної проблеми та систематизації нормативно-правової та доктринальної бази дослідження доцільно виокремити декілька груп: нормативно-правові акти різних етапів генези юридичної освіти в Україні та зарубіжних країнах; праці вітчизняних та зарубіжних науковців; статистичні та

публіцистичні матеріали; періодичні видання; матеріали вітчизняних та зарубіжних сайтів.

У роботі усвідомлено фундаментальну роль методології у здійсненні будь-якого наукового дослідження. Ґрунтуючись на системному світорозумінні, автором запропоновано комплексний підхід до методології дисертаційного дослідження, який базується на використанні міждисциплінарного методологічного інструментарію юридичних та історичних наук, що сприяє не лише прогнозуванню розвитку національної юридичної освіти, а і її правовому регулюванню. Встановлено, що дефініцію терміна «методологія» не можна звужувати лише до сукупності наукових методів, а варто розглядати як поліструктурне утворення. Поєднання концептуальних підходів, принципів наукового пізнання, методів та засобів (способів) дослідження дозволило найбільш повно розкрити сутність, генезу та правову основу юридичної освіти, прогнозувати напрями її розвитку, отримати нові теоретичні знання та розробити практичні пропозиції.

Установлено, що у світовій і вітчизняній правовій науці відсутнє універсальне розуміння юридичної освіти. Аргументовано, що термін «юридична освіта» доцільно розглядати у двох значеннях: вузькому – як процес підготовки фахівців права та широкому – як розуміння всіх чинників, які впливають на формування юридичної освіти з метою створення та підтримки справедливого суспільства. Визначено, що з поняттям «юридична освіта» тісно пов'язані поняття «правнича школа» та «модель юридичної освіти». Запропоновано системне розуміння дефініції терміна «модель юридичної освіти» та визначено її елементний склад, що дозволило виокремити її підсистеми: організаційну, правову та інституційну. У дисертаційному дослідженні представлені авторські визначення досліджуваних понять, які сформульовані під впливом культурних, ідеологічних складових та практики, спрямованих на досягнення суспільної мети – справедливого суспільства. На думку автора, сучасний період розвитку людської цивілізації пов'язаний із трансцендентальною зміною філософського сприйняття людини стосовно інших живих істот (не лише людей) та неживої природи. Згубне ставлення людини до Планети Земля, природних ресурсів зрештою може виявитись трагічним для всіх

мешканців нашої планети. З огляду на це, майбутнє правового регулювання, а разом із ним юридичної освіти та культури, прямо пов'язане із формуванням та розвитком доктрини справедливого, відповідального суспільства. Автор доводить, що змістовні складові запропонованих дефініцій мають бути враховані під час законопроектної роботи, зокрема під час проектування Концепції розвитку юридичної освіти та/або законопроекту про юридичну освіту.

Акцентовано увагу на тому, що становлення сучасної національної моделі юридичної освіти, орієнтованої на європейські стандарти, може бути реалізовано належним чином тільки в умовах розуміння сутнісних історичних процесів. Вивчення історичного досвіду є важливим з огляду на національні традиції та особливості, а знання попередніх моделей юридичної освіти в Україні дозволить сучасній юридичній освіті максимально наблизитись до реалізації цінностей Сталого розвитку.

Констатовано, що існує потреба зміни національної юридичної парадигми, яка має нарешті позбутися пріоритету позитивістського розуміння права, припинити ототожнювати право і закон, визнати, що основною цінністю є людина, її гідність та людські права, а юридична освіта – це не просто академічний простір для правових дискусій, це інструментарій розвитку прав людини, людської солідарності, соціального діалогу та, зрештою, це основа для верховенства права та законності.

Визначено, що історичні процеси є передумовою впливу глобалізаційних аспектів на становлення національної юридичної освіти. Тривалий період радянська модель юридичної освіти була закритою, що зумовило необхідність її зміни під впливом глобалізаційних та внутрішньодержавних чинників. Глобалізаційні процеси суттєво пришвидшують суспільні процеси, сприяють диверсифікації управління на регіональному, національному та наднаціональному рівнях, призводять до підвищення соціальної відповідальності держави в її взаємовідносинах із громадянським суспільством, впливають на правову культуру та освіту. З огляду на це три виміри сталого розвитку: економічний, соціальний та екологічний мають бути спрямовані на поліпшення якості життя людини з метою розвитку особистості. Освіта в цілому та юридична зокрема як одна із цілей сталого розвитку знайшла

відображення в національному законодавстві, що спрямовує державну політику у сфері вищої освіти на підготовку конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя.

Доведено, що викликами глобального та національного характеру слід визнати: розвиток юридичної освіти з урахуванням внутрішніх та зовнішніх систем забезпечення якості; співпрацю із зовнішніми стейкхолдерами щодо набутих компетентностей та забезпечення конкурентоспроможного рівня підготовки фахівців тощо; фокус на екологічність, ціннісні переваги в інтересах сталого розвитку та впровадження підходів до збереження навколишнього середовища; інтеграцію української юридичної освіти у правове поле наднаціонального характеру; необхідність формування правової культури, розробки теоретичних та практичних засад права, юридичної мови, які б допомагали впорядковувати відносини між національними та глобальними комерційними компаніями на національному та наднаціональному рівнях; розвиток інформаційних технологій та дистанційної юридичної освіти; необхідність збалансованого поєднання теоретичного та практичного навчання; перехід від кількісних до якісних показників підготовки юридичних кадрів; необхідність розв'язати структурні проблеми національної правової системи; перебудову взаємовідносин «викладач-студент» з урахуванням вимог студентоорієнтованого навчання, пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробацію та впровадження інноваційних методик у навчальний процес, модернізацію змісту юридичної освіти відповідно до світових тенденцій та вимог ринку праці, забезпечення можливостей для навчання протягом всього життя (lifelong education); стандартизацію юридичної освіти та її індивідуалізацію; вирішення проблем, пов'язаних із питаннями академічного плагіату.

Обґрунтовано, що розвиток юридичної освіти має здійснюватися на основі та з урахуванням принципів сталого розвитку, дотримання стандартів професійної етики та чеснот, інтеграції теоретичної та практичної підготовки, цілісності та індивідуалізації (студентоорієнтоване навчання) освітнього процесу, когнітивності, інтернаціоналізації, інформатизації юридичної освіти.

Наголошено, що дистанційна освіта не зможе повноцінно замінити «живого» або очного навчання. Поряд із цим, дистанційне навчання є перспективним напрямом розвитку освіти в умовах її цифровізації. Визначено проблеми, які потребують вирішення, враховуючи прогнозування нових хвиль пандемії Covid 19, серед яких оновлення нормативної бази щодо дистанційної освіти; розробка нових курсів, які будуть конкурувати з аналогічними курсами в інших державах; підготовка та/або перепідготовка науково-педагогічних працівників шляхом проходження курсів підвищення кваліфікації, стажування, що забезпечить якість навчання та засвоєння нових методів і форм навчання, враховуючи постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; розвиток та подальше удосконалення технічного забезпечення.

Акцентовано увагу на тому, що процес глобалізації юридичної освіти зумовив актуалізацію порівняльно-правових досліджень. Характерним для XXI століття є пошук універсальної моделі освіти, яка б гармонійно поєднувала знання та практику, традиції та інновації, національні особливості та світові тенденції.

Доведено, що німецька та французька моделі юридичної освіти, незважаючи на наявність спільних рис, зумовлених належністю до романо-германського типу правової системи, мають чимало відмінностей, зумовлених особливостями історичного розвитку цих держав, специфікою механізмів державного управління, звичаїв, традицій, юридичної техніки.

Констатовано, що існує принципова різниця між англійською та американською моделями юридичної освіти, незважаючи на те, що ці країни входять до англо-американської правової системи. Англійська модель юридичної освіти протягом тривалого часу свого існування мала певну особливість, яка полягала в тому, що остання не зосереджувалася на систематичному теоретичному підході до вивчення права і здобувач отримував практично орієнтовані навички та вміння.

Визначено, що американська модель юридичної освіти має сукупність своєрідних рис, до яких належать: відсутність федерального регулювання освіти; метою американської юридичної освіти є розвиток критичного юридичного мислення здобувачів, а не вивчення теоретичного матеріалу; наявність значної

кількості вибіркових дисциплін, які дозволяють сформувати індивідуальну освітню траєкторію здобувача; особлива система освітніх ступенів – доктор права (Juris Doctor (JD) і магістр у галузі права (Master of Laws (LLM)).

Встановлено, що, незважаючи на високий рівень ефективності моделей юридичної освіти в зарубіжних країнах, спостерігається постійне реформування та удосконалення останніх. Усе це вказує на динамізм юридичної освіти та неможливість створити її ідеальну модель особливо в контексті національної правової системи.

Із урахуванням досвіду зарубіжних країн доведено, що для національної моделі юридичної освіти необхідна переорієнтація із традиційної системи навчання, спрямованої на репродуктивне засвоєння знань, на інноваційну, спрямовану на нову якість процесу освітньої підготовки, отримання як теоретичних, так і практично зорієнтованих знань у процесі інтерактивного навчання.

Аргументовано, що стрімкі економічні зміни в контексті процесу глобалізації прямо впливають на вимоги до професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців, зокрема і юристів. Вивчення моделей юридичної освіти Німеччини, Франції, Англії та США спрямоване на підвищення якості вищої освіти з урахуванням потреб ринку праці та запозиченням досвіду побудови системи юридичної освіти. Узагальнено спільні риси, притаманні досліджуваним моделям юридичної освіти, зокрема автономія навчальних закладів, практична орієнтованість навчання, можливість для здобувачів вибудувати індивідуальну траєкторію, компетентністний підхід у навчанні, тісна взаємодія викладача і студента.

Обґрунтовано головні напрями модернізації національної юридичної освіти: 1) приведення змісту юридичної освіти у відповідність до міжнародних стандартів та кваліфікаційних характеристик з урахуванням досвіду зарубіжних країн; 2) підвищення ролі практики та розробка механізмів забезпечення якісного проходження практики у процесі підготовки фахівців права; 3) розширення можливостей академічної мобільності викладачів та здобувачів вищої освіти; 4) зміна ціннісних орієнтирів юридичної освіти з урахуванням глобалізаційних процесів; 5) оновлення процедур організації навчального процесу, підвищення їх

гнучкості та відповідності потребам здобувачів вищої освіти, збільшення обсягів самостійної роботи та перехід викладацької роботи у формат тьюторства за умов наявності якісного методичного, технологічного та інформаційного забезпечення; 6) запровадження нових технологій управління якістю освіти, створення моніторингу якості освітнього процесу; 7) формування сучасного інформаційного освітнього середовища та поширення нових освітніх технологій і форм навчання, зокрема і розбудова дистанційної юридичної освіти в усіх її проявах, особливо у зв'язку з пандемією COVID 19.

Сформульовано концептуальні пропозиції спрямовані на вдосконалення сучасної національної моделі юридичної освіти: *для правового забезпечення супроводу реалізації реформи юридичної освіти* запровадити розробку та прийняття модельного закону на перехідний період реформи національної моделі юридичної освіти з метою позитивного досвіду минулого та уніфікації законодавства відповідно до законодавства європейського освітнього простору, в якому визначити місію, цілі, завдання та напрямки розвитку національної юридичної освіти з урахуванням міжнародних стандартів; *для підвищення рівня підготовки здобувачів юридичної освіти* пропонується заочну форму навчання перевести в новий формат очно-дистанційної, тобто змішаної (blended learning) для першого (бакалаврського) рівня та дуальної освіти для другого (магістерського) рівня вищої освіти, коли здобувач вищої освіти зможе поєднувати роботу і навчання при умові закріплення нормування робочого часу і оплати праці здобувачів вищої освіти у трудовому законодавстві; *для впровадження сучасних інформаційних технологій в юридичну освіту* необхідно розробити та законодавчо закріпити єдині стандарти для цифрової освіти та унормувати планування та облік навчального навантаження науково-педагогічних працівників при дистанційній формі навчання внутрішнім університетським положенням, також ґрунтуючись на системному підході здійснити ряд заходів щодо технічного переоснащення університетів, перепідготовки викладачів, здатних здійснювати on-line навчання; *для формування конкурентного середовища серед стейхолдерів* впровадити технологію «blockchain» в юридичну освіту шляхом створення ефективної мультикультурної правничої онлайн спільноти

викладачів, здобувачів та роботодавців як інтерактивну платформу для опановування новими знаннями, для наукових дискусій та комунікації, обміну досвідом, пошуку необхідних фахівців ще на етапі їх формування, з можливістю долучитися до підготовки такого фахівця, а для студентів – можливість розвинути компетенції «soft skills»; для забезпечення сприяння екологізації юридичної освіти, формуванню екологічного мислення та екологічної культури юриста з метою відповідності цілям сталого розвитку та національним нормативним актам, передбачити формування на основі компетентнісного підходу знань та практичних навичок щодо питань охорони навколишнього середовища, екологічної етики та реалізації цілей сталого розвитку суспільства в Стандартах вищої освіти зі спеціальності 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації можуть сприяти вдосконаленню організаційних засад юридичної освіти в закладах вищої освіти. Наукові висновки можуть бути використані у правотворчій та правореалізаційній сферах, зокрема враховані при вдосконаленні законодавства про юридичну освіту; у процесі підготовки до семінарських та лекційних занять загальної теорії права, юридичної деонтології, філософії права, порівняльного правознавства, історії українського права.

Ключові слова: юридична освіта, правнича школа, модель юридичної освіти, генеза національної юридичної освіти, юридична наука, правова система, правова культура, правові цінності, глобалізація, методологія, інформаційне суспільство, якість юридичної освіти, суспільство знань, інформаційно-комунікативні технології.

ABSTRACT

N. A. Bondar. Legal education in Ukraine in the context of globalization: historical and legal study. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Doctor of philosophy thesis in the field of 08 “Law”, area of specialization 081 “Law”. – Sumy National Agrarian University. Sumy, 2021.

The dissertation is the first comprehensive study within the framework of the Ukrainian historical and legal science of the legal education genesis in Ukraine in the context of the influence of globalization processes and domestic factors, the development of a new paradigm of national legal education in the context of integration into the European educational space. The relevance of the research is due to the theoretical and practical significance of the issue, the need for scientific understanding of the national vector of legal education as a component of the developing legal system, taking into account global challenges, world achievements and values of sustainable development. The current stage of formation of the legal education national model is going through a difficult transition period, which is manifested in the search of a new paradigm that could fully meet the social needs of the XXI century and the national legal system.

Scientific novelty of the obtained results lies in the fact that based on a comprehensive study of theoretical and practical problems of formation and development of national legal education in a globalized society, the concept of the development of a legal education model is doctrinal, taking into account modern methodological tools and proposals for improving legal regulation of relations in the field of legal education.

It has been determined that the genesis of legal education in Ukraine was in the circle of scientific interests of pre-revolutionary, Soviet and modern scientists, therefore, in order to gain new knowledge in the historiography of the problem under study and systematize the regulatory and doctrinal base of the study, it is advisable to single out several groups. They are as follows: regulatory legal acts of different stages of the genesis of legal education in Ukraine and abroad; works of domestic and foreign scientists; statistical and journalistic materials; periodicals; materials of domestic and foreign sites.

The thesis recognizes the fundamental role of methodology in the implementation of any scientific research. Being a systematic world viewer, the author proposes an integrated approach to the methodology of the research based on the use of interdisciplinary methodological tools of legal and historical sciences, which contributes not only to forecasting the development of national legal education but also its legal regulation. It has been established that the definition of the term “methodology” cannot be narrowed only to a set of scientific methods, but should be considered as a polystructural entity. The

combination of conceptual approaches, principles of scientific knowledge, methods and tools (means) of research allowed to fully reveal the essence, genesis and legal basis of legal education, anticipate its development, gain new theoretical knowledge and develop practical proposals.

It has been established that both in the world and domestic legal science there is no universal understanding of legal education. It is argued that the term “legal education” should be considered in two meanings: narrow – as a process of training law specialists and broad – as an understanding of all the factors affecting the formation of legal education in order to create and support a just society. It is determined that the concept of “legal education” is closely related to the concepts of “law school” and “legal education model”. A systemic understanding of the term “legal education model” is proposed and its elemental composition is determined, which made it possible to single out its subsystems: organizational, legal and institutional. The research work presents the author's definitions of the studied concepts formulated under the influence of cultural, ideological components and practices aimed at achieving a social goal – a just society. According to the author, the modern period in the development of human civilization is associated with a transcendental change in the philosophical perception of man in relation to other living beings (not only people) as well as inanimate nature. The pernicious attitude of man towards planet Earth, natural resources, in the long run, may turn out to be tragic for all inhabitants of our planet. In this regard, the future of legal regulation together with legal education and culture, is directly related to the formation and development of the doctrine of a just and responsible society. The author proves that the content components of the proposed definitions should be taken into account during legislative work, in particular, when drafting the Concept for the Development of Legal Education and / or the draft law on legal education.

Emphasis is placed on the fact that formation of a modern national model of legal education, focused on European standards, can be properly implemented only in terms of understanding essential historical processes. The study of historical experience is important taking into account national traditions and peculiarities, and knowledge of the

previous models of legal education in Ukraine will allow modern legal education to get as close as possible to the promotion of Sustainable Development values.

It has been stated that there is a need to change the national legal paradigm, which must finally get rid of the priority of positivist understanding of law, stop equating law (as a system of legal norms) and law (as a document regulating a specific group of public relations), recognize that the main value is man, his dignity and human rights, and legal education is not just an academic space for legal discussions, rather it is a toolkit for the development of human rights, human solidarity, social dialogue and, finally, it is the basis for the rule of law and legality.

It has been determined that historical processes are a prerequisite for the impact of globalization aspects on the formation of national legal education. For a long time, the Soviet model of legal education used to be closed, which necessitated its change under the influence of globalization and domestic factors. Globalization processes significantly accelerate social processes, contribute to diversification of governance at the global, regional and national levels, increase social responsibility of the state in its relations with civil society, and affect legal culture and education. Given this, three dimensions of sustainable development – economic, social and environmental – should be aimed at improving the quality of human life in order to develop the individual. Education in general and legal education in particular as one of the goals of sustainable development is reflected in national legislation that directs public policy in higher education to prepare competitive human capital and create conditions for lifelong learning.

It has been proved that the challenges of global and national character should be recognized as follows: development of legal education, taking into account internal and external quality assurance systems; cooperation with external stakeholders on the acquired competencies and ensuring a competitive level of training, etc.; focus on environmental friendliness, value advantages for sustainable development and introduction of approaches to preservation of the environment; integration of Ukrainian legal education into the legal field of supranational character; the need to form legal culture, develop theoretical and practical principles of law, legal language, which would help to regulate relations between national and global commercial companies at the national and supranational levels;

development of information technologies and distance legal education; the need for a balanced combination of theoretical and practical training; transition from quantitative to qualitative indicators of legal personnel training; the need to solve structural problems of the national legal system; restructuring of the “teacher-student” relationship taking into account the requirements of student-centered learning, finding effective ways to improve the quality of educational services, testing and implementation of innovative methods in the educational process, modernization of the content of legal education in accordance with world trends and requirements of the labor market, providing opportunities for lifelong education; standardization of legal education and its individualization; solving problems related to issues of academic plagiarism.

It has been substantiated that the development of legal education should be carried out on the basis and taking into account the principles of sustainable development, compliance with the standards of professional ethics and virtues, integration of theoretical and practical training, integrity and individualization (student-centered learning) of the educational process, cognition, internationalization, informatization of legal education.

It has been emphasized that distance education will not be able to replace “live” or full-time education. Distance learning is a promising area of education in terms of its digitalization. The problems that need to be addressed have been identified, given the forecasting of new waves of the Covid 19 pandemic, including updating the regulatory framework for distance education; development of new courses that compete with similar courses in other states; training and / or retraining of scientific and pedagogical staff through advanced training courses, internships, which will ensure the quality of training and the assimilation of new methods and forms of training, taking into account constant development of information and communication technologies; development and further improvement of technical support.

Emphasis is placed on the fact that the process of globalization of legal education has led to actualization of comparative legal research. The search for a universal model of education that harmoniously combines knowledge and practice, traditions and innovations, national characteristics and global trends is characteristic of the 21st century.

It has been proved that the German and French models of legal education, despite the presence of common features due to belonging to the Romano-Germanic type of legal system, have many differences because of the peculiarities of historical development of these states, specifics of government mechanisms, customs, traditions, legal techniques.

It has been stated that there is a fundamental difference between the English and American models of legal education, despite the fact that these countries are part of the Anglo-American legal system. The English model of legal education during a long time of its existence had a certain peculiarity, which consisted in the fact that the latter did not focus on a systematic theoretical approach to the study of law, and the applicant gained practically oriented skills and abilities.

It has been determined that the American model of legal education has a set of unique features, which include: the lack of federal regulation of education; the goal of American legal education is to develop critical legal thinking of applicants, not to study theoretical material; the presence of a significant number of elective (optional) subjects that allow to form an individual educational trajectory of the applicant; a special system of educational degrees – Juris Doctor (JD) and Master of Law (LLM).

It has been found out that despite the high level of efficiency of legal education models in foreign countries, there is a constant reform and improvement of the latter. All this points to the dynamism of legal education and the impossibility of creating its ideal model, especially in the context of the national legal system.

Taking into account the experience of foreign countries, it has been proved that for the national model of legal education, it is necessary to reorient from the traditional education system aimed at reproductive assimilation of knowledge, to an innovative one aimed at a new quality of the educational training process, obtaining both theoretical and practically oriented knowledge in the process of interactive learning.

It has been argued that rapid economic changes in the context of globalization process have a direct impact on the requirements for professional training of competitive specialists, including lawyers. The study of legal education models in Germany, France, England and the United States aims at improving the quality of higher education, taking into account the needs of the labor market and gaining experience in building a system of

legal education. The common features inherent in the studied models of legal education are summarized, in particular the autonomy of educational institutions, practical orientation of education, the opportunity for applicants to build an individual trajectory, competence-based approach to training, close interaction between teacher and student.

The main directions of modernization of national legal education are substantiated. They are as follows: 1) bringing the content of legal education in line with international standards and qualifications, taking into account the experience of foreign countries; 2) increasing the role of practice and developing mechanisms to ensure high-quality practice in the process of training legal professionals; 3) expanding opportunities for academic mobility of teachers and applicants for higher education; 4) changing value orientations of legal education on the basis of globalization actions; 5) updating procedures for organizing the educational process, increasing their flexibility and compliance with the needs of applicants for higher education, increasing the volume of self-directed study and transition of teaching work to the format of tutoring in the presence of high-quality methodological, technological and information support; 6) introducing new technologies for managing the quality of education and monitoring the quality of the educational process; 7) formation of a modern information educational environment and spread of new educational technologies and forms of education, including development of distance legal education in all its manifestations, especially due to the COVID 19 pandemic.

Conceptual proposals aimed at improving the modern national model of legal education have been formulated. 1) *For legal support of the mechanism for the implementation of the legal education reform*, introduce the development and adoption of a model law for the transitional period of the national model of legal education reform with the aim of positive experience and unification of legislation in accordance with the legislation of the European educational space. The model law should determine the mission, goals, objectives and directions of national legal education development taking into account international standards. 2) *To improve the level of training of applicants for legal education*, it is proposed to transfer the correspondence form of education to a new format of full-time-distance learning, i.e. blended learning for the first (bachelor's) level and dual education for the second (master's) level of higher education, when the applicant

for higher education will be able to combine work and study provided that the rationing of working hours and wages of applicants for higher education are fixed in labor legislation. 3) *For the introduction of modern information technologies in legal education* it is necessary to develop and legislate uniform standards for digital education and to regulate planning and accounting of the teaching staff workload during the distance learning process by passing internal university regulations. Besides, based on a systematic approach, carry out a number of measures for the technical re-equipment of universities, retraining of teachers capable of e-learning. 4) *To create a competitive environment among stakeholders* – implement *Blockchain technology* in legal education by creating an effective multicultural legal online community of teachers, applicants and employers as an interactive platform for acquiring new knowledge, for scientific discussions and communication, exchange of experience, finding necessary specialists even at the stage of their formation, with the opportunity to join the training of such a specialist, and for students the opportunity to develop soft skills. 5) *To ensure the promotion of legal education greening, formation of environmental thinking and environmental culture of a lawyer* in order to comply with the goals of sustainable development and national regulations, to provide for the formation, based on a competence-based approach, of knowledge and practical skills on environmental protection, environmental ethics and implementation of the goals of sustainable development of society in Higher education standards for the area of specialization 081 Law.

The practical significance of the obtained results is that the provisions and conclusions of the dissertation can contribute to the improvement of organizational foundations of legal education in higher education institutions. Scientific conclusions can be used in law-making and law-enforcement spheres, in particular, taken into account when improving the legislation on legal education; in the process of preparation for seminars and lectures on General Theory of Law, Legal Deontology, Legal Philosophy, Comparative Law, History of Ukrainian Law.

Key words: legal education, law school, legal education model, genesis of national legal education, legal science, legal system, legal culture, legal values, globalization,

methodology, information society, quality of legal education, knowledge society, information and communication technologies.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бондар Н.А. Історичні аспекти розвитку української юридичної (правничої) освіти в еміграції у ХХ столітті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. №31. С. 33-36.

2. Бондар Н.А. Особливості отримання юридичної (правничої) освіти в Україні (XVII – початок ХХ ст.). *Приватне та публічне право*. 2018. №1. С. 3-8.

3. Бондар Н.А. Історичні аспекти та особливості розвитку юридичної (правничої) освіти в Україні у 20-ті роки ХХ століття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №4. С. 23-25.

4. Бондар Н.А. Юридична (правнича) освіта у період визвольних змагань (1917-1921 рр.): історико-правове дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №3. С. 223-227.

5. Бондар Н.А. Історико-правові особливості розвитку юридичної (правничої) освіти в 30–40-ті роки ХХ століття. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. №3. С. 13-21

6. Бондар Н.А. Історичний екскурс та світові тенденції розвитку заочної та дистанційної юридичної освіти. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 40. С. 49-53

7. Бондар Н.А. Юридична освіта в глобальному контексті: можливості та виклики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. №4. С. 37-40

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Бондар Н.А. Український вільний університет як осередок розвитку української юридичної освіти в еміграції у ХХ столітті. Матеріали

Міжнародної науково-практичній конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (Суми, СНАУ, 25-26 квітня 2018 р.). Частина 2. С. 199-203.

2. Бондар Н.А. Український католицький університет ім. св. Климента як осередок розвитку української юридичної совіти в еміграції. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи», м. Дніпро, 6-7 квітня 2018. С. 8-10.

3. Бондар Н.А. Особливості розвитку української юридичної (правничої) освіти у довоєнні роки. Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (Суми, СНАУ, 25 квітня 2019 р.) С. 98-101

4. Бондар Н.А. Юридична (правнича) освіта доби Центральної ради, Гетьманату та Директорії УНР. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні», м. Запоріжжя, 22-23 квітня 2019. С. 6-9.

5. Бондар Н.А. Особливості розвитку української юридичної (правничої) освіти 30–40-ті роки ХХ століття. Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 27 вересня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 7-10.

6. Бондар Н. Інформаційні технології в юридичній освіті: формування та розвиток. *MODERN SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Стокгольм, Швеція, 3–5 трав. 2020 р.) Стокгольм, Швеція, 2020. С. 933-939

7. Бондар Н.А. Юридична дистанційна освіта крізь призму зарубіжного досвіду. Міжнародна науково-методична конференція «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції» «Value-based Approach in Education and Challenges of European Integration Process» (29-30 травня 2020 року, м. Суми)

8. Бондар Н.А. Деякі аспекти підготовки фахівців права в університетах європейського простору вищої освіти на прикладі Франції. *Modern approaches to the*

organization of the educational process for law students (Frankfurtan Der Oder, Federal Republic of Germany, 2 жовтня 2020 р.) Франкфурт, Німеччина, 2020. С. 22-26.

9. Бондар Н.А. Окремі аспекти підготовки юристів у закладах вищої освіти Німеччини. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції* (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. С. 273-277